

Aguna: Husbands Disappear
Dec. 27, 1998

1) Need to be lenient by Aguna

ספר החינוך מצוה תקכג

ומה שאמרו זכרונם לברכה שבשני מקומות האמינה התורה עד אחד, בסוטה שלא תשטה מי המרים, ובעגלה ערופה שלא תערף, כלומר אם מעיד אחד שהוא יודע בהריגת הנרצח אין עורפין את העגלה שהתורה אמרה [דברים כ"א, א'] לא נודע, והרי נודע לאיש אחד. וחכמים האמינו עד אחד שיעיד באשה שמת בעלה כדי שלא תתעגן, ואמרו זכרונם לברכה [יבמות פ"ח ע"א] בטעם זה שהיא מדקדקת אחר האמת בזה, שאם שמא תנשא ואחר כך יבא בעלה תצא מזה ומזה והולד ממזר. ואמרו זכרונם לברכה שבכל מקום שיועיל עדות עד אחד מועיל גם כן עדות אשה ופסול, חוץ מעד אחד של שבועה שאין מחייבין שבועה אלא בעדות עד כשר.

לבוש אבן העזר סימן יז סעיף ג

מאד מאד חשו חכמים זכרונם לברכה שלא יהיו בנות ישראל יושבות עגונות, לפיכך צירפו הרבה טעמים כדי להקל בעדות אשה שמת בעלה במדינה אחרת להתירה לינשא. ואמרו [יבמות קכב ע"א] אשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו והעידו עליו שמת אפילו עד אחד, אפילו העד עבד או שפחה או אשה או קרוב, מותרת לינשא, ואפילו עד מפי עד או אשה מפי אשה או עבד או שפחה או קרוב כשרים לעדות זו. ופסולי עדות מחמת עבירה אם פסולים מדרבנן כשרים לעדות זו, אבל פסולי עדות מחמת עבירה דאורייתא פסולים, שהתורה פסלתם שלא להאמין להם, ואם מסיחים לפי תומם כשרים, וכן גוי או ישראל משומד לע"ו ולכל התורה כולה אם הוא מסיח לפי תומו נאמן. מיהו כל הדרכים הללו שהכשירו סמכו על יסוד אחד והוא זה, דכל עדות כזה יש קצת רגלים לדבר דהוה מילתא דעבידא לגלויי בצירוף שאר טעמים כתבן מהרי"ק ע"ש בשורש ל"ב סעיף ד', אבל אם לא בא עד מכל הדרכים הנזכרים רק יצא קול הברה בעיר שמת אין משיאין את אשתו, דכולי האי לא רצו להקל.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת יבמות דף קכא עמוד ב

בסיומא דמסכת יבמות אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום כו'... ונראה הטעם דהכא בהך מימרא לפי שיש במסכת זו דברים תמוהים לכאורה כאילו עוקרים דבר מן התורה דבפרק האשה פריך וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין כו' ע"ש והוא דחוק גם שם בר"פ גבי עיגונא הקילו בה רבנן כתבו ואין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין כו' ע"ש והוא דחוק גם בשמעתין היאך הקילו בא"א לעקור דבר מן התורה דהא מן התורה בעי דרישה וחקירה... ולזה סיים במסכת זו בדרש הזה ת"ח מרבים שלום בעולם שנא' וכל בניך למודי גו' ור"ל דאין זו עקירה מן התורה אבל דברים אלו נוגעים במדת השלום כמ"ש פ' נערה וראה בנים לבניך שלום על ישראל דלא אתיא לידי חליצה ויבום דזה מביא קטטה דשמא הוא לא יחלוץ והיא לא תחפוץ בו ותבא לידי עיגון ואין זה שלום כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא שלום וכן להיפך ועוד כמו ששינונו בפרקין בב' יבמות לזו אין בנים ולזו יש בנים זו שיש לה בנים מותרת והיינו דביש בנים לבניך איכא לה שלום שתינשא לשוק משא"כ באין לה בנים וכן הרבה:

ואמר שלום רב לאוהבי תורתך דאין זה עקירה אלא ממדת שלום שלא תעגן האשה וכתבי דרכיה דרכי נועם גו' שלא תמאס בעיני בעלה ואם יתן לה גט אין זה נתיבות שלום ואין למו מכשול שתבא לבעלה ע"ד לא יאונה לצדיק כל און ואמר יהי שלום בחילך דהיינו שנאמנת שתינשא לשוק ושלום בארמנותיך דנאמנת שתתייבם ותשאר בביתה ולא תתעגן או שיש לפרש שנאמנת כשיש שלום בחילך אבל במלחמה אינה נאמנת ושלום בארמנותיך כשאומרת מת על מטתי. ואמר למען אחי ורעי גו' לפי שהאמינו עד א' גם האשה עצמה נאמנת לומר מת בעלי או מת יבמי והיינו למען אחי לומר מת בעלי שתתייבם לאחיו ומת יבמי שתינשא לשוק לרעים ע"כ אמרו אדברה להעיד גם ביחידות כך מפני השלום שלא תתעגן. ועוד אמר למען בית ה' אלהינו גו' כ"א יתרבו העגונות שלא יהיה ע"א או האשה עצמה נאמנים יאריך בנין בית אלהינו כמ"ש אין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שבגוף ע"כ אבקשה טוב לך לאשה כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה וההיפך אם תתעגן תהיה היא בלא טובה. ומסיים ה' עוז לעמו יתן שאין זה עקירת דבר מן התורה כי הקב"ה נתן עוז וכח לעמו שהם ת"ח בדבר הזה להיות מקילין בדבר שהרי ה' יברך את עמו בשלום כמ"ש וכל נתיבותיה שלום ואין כאן שלום אם תתעגן ובדרך הזה יתפרש המקרא ישא ה' פניו אליך גם לעקור דבר מן התורה לפי שישים ה' לך שלום ובכן סיימנו המסכת זאת לשלום כן יזכינו האל ללמוד וללמד לשלום אכ"ר:

תהלים פרק קכח

(ה) יְבָרְכֶךָ ה' מְצִיּוֹן וְרָאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
(ו) וְרָאָה בְּנֵים לְבְנֶיךָ שְׁלֹמֹם עַל יִשְׂרָאֵל:

תהלים פרק קיט

(קסה) שְׁלֹמֹם רָב לֹא יִבְי תוֹרְמֶךָ נְאִין לְמוֹ מְכֻשׁוֹל:

שו"ת מב"ט חלק א סימן קיג

במותב תלתא כחא הוינא יתבינן בבי דינא כד אתא קדמנא כ"ר משה אל מוקאשר והעיד בפנינו איך אמ' לו ר' ששון צרפתי כי פעם א' בהיותו הולך באיספארטה אמרה לו תוגרמה אחת אל תכנס באותו בית של אותו תוגר כי באותו בית נהרגו שני יהודים שהיה שם שניהם אברהם והיה א' מהם אדום הפנים והיו מוכר' קצת **טופאש** ודמה אותו תוגר שהיו אותם טופאש של זהב וע"כ קרא לא' מאותם היהודים בתואנה שהיה רוצה לקנות אותם טופיש וכאשר נכנס היהודי בבית קם עליו התוגר בע"ה והרגו ושלח לקרוא ליהודי השני ע"י שליח ואמר לשליח שיקראנו בערמה ויאמר לו כי חבירו היהודי היה קורא אותו ובא וכשנכנס לבית קם עליו התוגר והרגו ג"כ באופן שנהרגו שניהם אלו הם דברי רבי משה הנז' ולראיית האמת ולזכרון כתבנו וחתמנו שמותינו פה יום ד' ה' ימים לחדש חשון שנת שא"י סביב עיניך וראי לפרט' היצירה וקים:

תשובה לכאורה נראה דלא סמכינן אעדות זה להתיר אשת אברה' אדום הפני' דפוק חזי כמה אברהם איכא בשוקא כ"ש בכל העולם ולא ידע' האי אברהם הי ניהו וגם ס' אדום הפנים לאו ס' הוא דכמה אנשים יש בענין זה וכדמשמע בפ' אלו מציאות דסימני הגוף לאו סימני נינהו וכמו שכתוב הרמב"ם ז"ל פ' בתרא דהלכות גירושין ישראל שאמר מת איש יהודי עמנו במקום פלו' כך וכך צורתו וכך היו סימניו אין אומר' באומד הדעת פלו' הוא עד שיעיד העד שהוא פלוני ויכיר שמו ושם עירו ע"כ וה"ל לא עדיף עדות גויה מסיחה לפי תומה מישראל המכוין להעיד דהא אינה מסיחה אלא על אברהם ולא הזכירה שם עירו וס' אדום הפנים כמה אנשים יש בענין זה. אך יש לצדד בהיתר אשה זו אם הדבר ידוע כי בכל המקומות שדרים במ יהודים סביבות כפר זו ששמה איספארטה לא נעלם ולא נתכסה שום אדם ששמו אברה' באותם הימים אלא אלו יש לנו לומר כי זה אברהם שנעלם באותם הימ' שהיה אדום הפנים בעלה של אשה זו הוא שנהרג ואשתו מותרת וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בתשובה כלל על עדות מכלוף בן מלול שיש לחפש לאשתו התר כיון שידוע שהיה שם בעלה מכלוף בן מלול ואין אחר בעיר ולא דוקא מכלוף בן מלול דהוי שמו ושם אביו דאפילו בשמו נמי לחוד כהאי עובדא דידן סגי וכדמייתי ראייה הרא"ש ז"ל מההיא דפ' האשה שלום מההוא גטא דאשתכח בנהרדע' אלא אנדרונילאי נהרדעא פטרית וכו' ושלח ליה תבדק נהרדעא ומייתי אביי ראייה מינה לההיא דיצחק ריש גלותא בר אחתיה דרב ביבי דחיישין לתרי יצחק כי הכא דחייש' לתרי אנדרונילאי דאמ' תבדק נהרדעא ורבא אמ' אם איתא יבדק כל העולם כולו מבעי ליה וכו' ולא קאמר דהכא דוקא בעי בדיקה משום דלא הוזכר בגט אלא אנדרוניל' לחוד ולא שם אביו יצחק הוזכ' בכינוי ריש גלותא ובר אחתיה דרב ביבי ומש"ה לא חייש' לתרי יצחק וכמו שכתב הרא"ש ז"ל התם וז"ל הרי מה שהבאתי דמאי לנדון זה שהרי המעידים לא העידו כי אם על שמו אבל לא הזכירו לא את מקומו ולא את אשתו אלא כך היה שם האיש הנפטר בכאן כאלו העידו עדות גמורה וכולי עד כאן משמע דלאו דוקא שמו ושם אביו דאפילו בשמו לחוד כל שידוע שאין אחר בעיר סגי ובנדון זה נמי אפילו בשם אברהם המורגל ונקרא בכל העולם כיון שאינו נודע בכל המקומות שדרים בהם היהודים סביבות איספארטה שנעלם באותם הימ' שום יהודי ששמו אברהם אלא אלו יש להתיר כמו שכתבתי ולא חייש' לאברה' אחר שבא מסוף העולם לאיספארטה כי היכי דלא חיישין ליצחק ריש גלותא אחר כרבא דהלכתא כוותיה כיון שהוא ידוע בכל סביבות אספארטה שלא נעלם אברהם אח' באלו הימים כדאמרן ולא חיישין שנעלם ממקומות רחוקי' והרי בתשובת הרא"ש ז"ל שמכלוף בן מלול נהרג והת' את אשתו מפני שלא היה מכלוף בן מלול אח' בעיר ולא חייש' לעיירו' אחרות והכא נמי לא שנא בשם אברהם כיון שלא נודע שנעלם אחר במקומו' אלו ואע"ג דבההו' גיטא דאנדרונילאי לא הוי שמייה לחודיה אלא כתיב נמי בגיט' נהרדעא הכא נמי כל סביבות איספארט' הוי כנהרדעא כיון שאינו ידוע בכל אותם המקומות שנעלם שום אדם ששמו אברהם והוי כיצא עמנו במקום פלו' ומה שכתב הרמב"ם ז"ל שמחפשינן באותה העיר אם לא יצא משם אלא הוא תנשא אשתו אע"פ שלא הזכיר שמו כלל וכ"ש הכא שהזכיר שמו אברה' ומחפשי' ובודקים בעיר יהודי' הקרובה אל החלל ובעיירו' שסביבותיה שדרים בה יהודים אם נעלם שום אדם ששמו אברהם ואם לא ימצא אחר משיאין אשתו של זה ולא חיישין לאברהם אחר מסוף העולם ומה"ר ישראל ז"ל התיר מטעם זה במשה בן יונתן כיון שלא הוזקו שני משה בן יונתן כמו שכתוב בתחילת התשובה. ומה שכתב הרמב"ם ז"ל ישראל שאמר מת יהודי עמנו וכו' אין אומר באמוד הדעת פלו' הוא וכו' עד שיעיד העד שהו' פלו' ויכיר שמו ושם עירו דמשמע שמו לחוד לא סגי היינו אם היה מזכ' שמו לחוד ולא סימני' נמי ולא ידע' כלל מאי זה עיר הוא ולהכי בעינ' שיכיר גם כן שם עירו אבל אי אנן ידע' שם עירו כי הכא שנעלם אברהם זה מסביבות אשפארטה והעד הזכיר שמו הרי נודע בשמו ובשם עירו ולא בעי' סימנים וכמו שכתב הרב ז"ל אח' זה אבל אם אמר א' יצא עמנו מעיר פלו' ומת מחפשי' וכו' אם לא יצא אלא הוא תנשא אשתו הרי שהזכיר שם העיר ולא שמו אלא שאנחנו יודעים שם עירו על ידי שנעלם איש אחד משם ששמו כך הרי הוא ידוע בשמו ובשם עירו. ואם כן הרב ז"ל שכתב ישר' שאמר מת איש יהודי וכו' כך וכך צורתו וכו' אין אומר באומד הדעת הוא פלוני וכו' איירי כשנעלמו ב' או ג' אנשים והעיד עד א' שמת יהודי אח' במקום פלו' כך וכך צורתו וכו' ואחד מאלו שנעלמו היו בו אותם הסימנים אין סומכין עליהם דשמא אחד מן האחר' שנעלם היה זה שמת דסימני הגוף לאו סימנים נינהו ואף על גב דאלו שנעלמו לא היה בהם אחד מסמנים אלו לא סמכ' עליהו כיון שנעלמו אחר' ג"כ אבל אם לא נודע שנעלם אלא אדם א' פלו' במקומו' אלו ואמר עד א' מת איש יהודי עמנו וכו' כך וכך סימניו וכו' והיו סימנים אלו בזה שנעלם סומכין על עדותו להתיר את אשתו כיון שלא נודע שנעלם אלא הוא והרי נודע שמו ושם עירו אע"ג שהם לא הזכירו לא שמו ולא שם עירו. וכן נוכח להעמיד דברי הרב ז"ל דאיירי נמי כשלא נעלם שום אדם שיהיו דואגים עליו שמת או שנהרג אלא שידוע שהלך איש אחד למרחקי' לסחורה או לאי זה דבר וחושבים עליו שהוא חי באותם המקומות אף על פי שבא אדם אחד משם ואמר מת איש יהודי עמנו באותו מקום כך וכך צורתו וכו' ואין אומר באומד שהוא פלו' שהלך לשם כיון שלא הזכיר שמו ושם עירו וכמו שהלך הוא הלכו אחרים דומים לו והוא עדיין חי לשם אבל כשיצא אדם אחד מביתו ללכת למקום אחד או לסבב בכפרים ונודע שלא הגיע לאותו המקום או לא חזר מסביבתו בכפרים לזמנים שהוא

רגיל ונתכסה ונעלם מעין כל והיו דואגים עליו ואומר שנהרג ואחר כך העיד א' יהודי או גוי מל"ת שנהרג או שמת יהודי אחד שצורתו כך או ששמו כך במקום פלו' שהוא תוך התחום שיש בין אותו מקום למקום שהיה הולך הוא או באותם הכפרים שהיה מצוי לסבב בהם כי האי סמכין אעדות זה והרי נודע בשמו או בסימניו או שנהרג ונודע שם עירו שנעלם ממנה כמו שכתבתי. וכן מה שכת' הרב ז"ל למעלה בא א' ואמר אמרו לי ב"ד או אנשים כשתלך למקום פלו' אמור להם שמת יצחק בן מיכאל ובא השליח ואמר לנו והשליח אינו יודע מי הוא זה הואיל ואנו יודעים פלוני הידוע בשם זה הרי אשתו מותרת ע"כ דמשמע דאשתו מותרת משום דאמרו כשתלך למקום פלוני אמור להם וכו' דאותו פלו' היה ידוע שהיה משם אבל אם לא אמרו אלא שמת יצחק בן מיכאל ולא נודע שם עירו אין מתירין את אשתו היינו כשנעלמו ב' או ג' ששםם כך או כשלא נודע שנעלם בשום מקום שום יהודי ששמו כך ולא היו דואגים עליו שמת ואעפ"י שמא' מהמקומות הלך למרחקים א' ששמו יצחק בן מיכאל אין סומכים על עדות זה לומר שזהו שמת שם כיון שלא הוזכר ולא נודע שם עירו ואמרי' אולי הוא אחר שהלך ג"כ לשם והיה שמו כך אבל על יהודי אחד שיצא מכאן למקום קרוב ולא חזר לביתו ודואגים עליו שנהרג או מת כיון שלא בא למוע' שהיה רגיל לבוא והעיד עד אחד או גוי מל"ת שנהרג איש א' באותו מקום שנתעלם והזכירו שמו הוי כהזכרת שם עירו ג"כ כמו שכתבתי. וכן מה שהביא הר"י קולון ז"ל בתשובת קפ"ה לשון רבי' ישעיה מטראני ז"ל מפ' האשה שלום שכתב באו עדים והעידו שמת יוסף בן שמעון מעיר פלוני מתירין את אשתו וכו' ואם יאמרו העדים יוסף בן שמעון מת ולא ידעו מאי זה עיר היה וכו' חוששין ליוסף בן שמעון אחר בעולם ואין מתירין אשתו של יוסף בן שמעון הידוע לנו עכ"ל איירי ג"כ כי האי גוונא שהלך למרחקי' ואולי משם הרחיק נדוד אבל כשעלה תוך גבול ידוע והעיד אחד ששם מת או נהרג יהודי אחד והזכיר שמו נאמר שזה שנעל' היה. הכלל כי כשנעלם מעין כל איש אחד ידוע בהליכתו ממקום למקום אחר והעידו שמת או נהרג אחד ששמו כך או שסימניו כך או בתוך התחום שיש מאותו מקום למקום האחר או בכפרים והדרכים שהיה רגיל ללכת בהם שיש לסמוך על טעם זה להתיר דסברא מוכרעת הכי.

אלא משום דצריך לדחוק קצת לשון הפוסקים ז"ל כפי מה שפ' ולא לימרו גברי רברבי דעיילנא פילא בקופה דמחט' איני צריך עתה לסמוך אהאי טעמא לחוד בעובדא דידן דכיון שהזכירה התוגרמה שמו וסימניו הרי תרוייהו איתנהו ביה ושריא אתתיה אפילו לפי פשט לישנא דהרמב"ם ז"ל דע"כ לא משמע מלישנא דכשתלך למקום פלו' אמור להם שמת יצחק בן מיכאל. דאם לא אמרו לו אלא יצחק בן מיכאל לחוד דאין אשתו מותרת אלא כשלא הזכיר אלא השם ולא העיר אבל הזכיר השם וסימניו מתירין אשתו אעפ"י שנעלם אחר מזה השם וכן ע"כ לא קאמר אחר כך שאם אמר מת יהודי אחד כך וכך צורתו וכו' דאין אומ' באומד שהוא פלו' אלא מפני שלא הזכיר שמו אבל הזכיר שמו וסימניו מתירין אשתו והא דנקט בסיפ' יצא עמנו ממקום פלו' מת וכו' אשמועי' חידושא אעפ"י שלא הזכיר לא שם ולא סימן אבל היכא דהזכיר שם וסימן נראה דבר פשוט דסגי להתיר כיון שלא נעלם אחר כשמו וכסימניו. ואם היה נודע כי אברה' אחר היה הולך בחברת זה אברהם אדום הפנים אשתו ג"כ מותרת כיון שהעידה התוגרמה ששני אנשים היו ואח' מהם אדום הפנים.

וכן יש טעם אחר מצורף לזה בנדון זה שיהיה ההיתר פשוט מבלי שום גמגום למי שירצה להחמיר וכו' מה שאמרה התורגמה שהם מוכרים טופיש אם הוא דבר ידוע באותו מקום שלא היה מי שילך למכור טופיש בכפרים שיהיה שמו אברהם אלא שני האנשי' ששםם אברה' יהיו נשותיה' מותרות והרי יש לא' מהם ג' דברים להתיר אשתו ששמו אברהם ושהוא אדום הפנים ושהיה מוכר טופיש ויש בשני ג"כ ג' דברים ששמו אברה' ושהיה מוכר טופיש ושהיה הולך בחברת אדום הפנים ובהגהות דשייכי במרדכי פ' בתרא דיבמות כתוב מעשה בגוי א' שדנוהו למיתה ואמר מעולם לא פשעתי אם כי פעם אח' הרגתי יהודי בין ניקולא לאוריוק שהיה מוליך י' ליטרין ששלחה יהודי' לאחי' בניקלא והתירו אשתו ע"י ששאלו לה אם שלחה וכו' אע"פ שלא הזכיר שמו ע"כ ובנדון זה נמי בטעמא דהיה מוכר טופיש לבד הוה סגי להתיר אשתו כי האי עובד' אם היה נמצא מי שאומר שנתן טופיש לא' מאלו השני אנשים ששםם אברהם ושהיו מסבבי' באותם הכפרים ואעפ"י שלא ימצא אם היה ידוע שהם היו מוכרי' אות' ולא היה אברהם אח' מוכרם באותם המקומות הוי כהאי עובדא ובלאו הכי שרי נמי מכל הלין טעמי דאמרן ובס' א' שמו מתית כתוב היכא דאיכא סי' בגופו ויש גם סי' בכליו מצטרפין יחד והוי כמו סי' מובהק ומהרן מהיגר התיר כה"ג כמו שהביא הר"י בתשובה ק"נ. נאם המבי"ט.

שו"ת צמח צדק (הקדמון) סימן מב

עובדא הוה בשני אנשים כמר לייב בר אשר וכמר אנשיל בן נחמיה ועמהם היה השלישי נער אחד החתן אהרן נסעו מפה ק"ק ניקלשפורג בכסליו תאי"ו וי"ו לפ"ק לק"ק ווינא להביא משם סחורות ובחזרתם משם פטרו לשלשתן בלויה אנשי ק"ק ניקלשפורג שהיו אז בק"ק ווינא עד כי החזיקו בדרך ליסע לק"ק ניקלשפורג ונשותיהם של כמר לייב וכמר אנשיל הנ"ל היו פה ק"ק ניקלשפורג מצפות לבעליהן ויחילו עד בוש כי לא חזרו לימים שהיו ראויים לחזור ולבוא ושלא לחקור עליהם איה אפוא הם רואים ואין מגיד להם רק הקול נתפשט שבחזרתם מק"ק ווינא עברו דרך כפר שרי"ק והיו לנים שם ונהרגו שלשתן על ידי ערלים פלוני ופלוני ולא נודע מקור ושורש התפשטות הקול הזה מאין מוצאו אחרי כן כמו שבוע או שבועיים **עשו הכרזה בכמה כפרי' ושוקים בסביבות כפר שרי"ק על שלשה יהודים שנאבדו מי שידוע מהם מאומה יבא ויגיד ויטול שכרו** ולא בא שום אדם להגיד רק הקול מתחזק שנהרגו על ידי הערלים פלוני ופלוני הנ"ל ולא נודע מאין מוציא הקול הזה: והנה ביום ג' באסרו חג דשבועות תאי"ו זיי"ן לפ"ק העיד כמר שלמה זלמן בן אהרן ז"ל שור בבי דינא כד הוו במותב תלתא בתורת עדות בעונש אם לא יגיד ונשא עונו. וז"ל בל"א... עכ"ל של כמר זלמן שור שהעיד בתורת עדות ביום הנ"ל וכן בענין זה העיד גם כמר יצחק בן מנחם מן ס"ל ז"ל ביום הנ"ל בתורת עדות בעונש אליו"ע:

שוב ביום א' ב' שבט תאי"ו ח"ת לפ"ק העיד כמר יהודא לייב בן מהור"ר אברהם דעקנוג בבי דינא כד הוו במותב תלתא בתורת עדות בעונש אליו"ע וז"ל בלשון אשכנז... עכ"ל של כמר לייב דעקנוג שהעיד בתורת עדות ביום הנ"ל:

שוב ביום א' ט"ז שבט תח"ל העיד כמר מנחם מענדיל בן אהרן בבי דינא כד הוו במוטב תלתא בתורת עדות בעונש אלי"וע וז"ל בל' אשכנז... עכ"ל של כמר מנדיל הנ"ל שהעיד בתורת עדות ביום הנ"ל:
העתקה מלשון אשכנז ללשון הקודש הגדת עדות שהעיד כמר שלמה זלמן בן אהרן ז"ל שור בב"ד בתורת עדות וכו' באסרו חג דשבועות תז"ל כנ"ל:

אני ויצחק בן מנחם מן הלכנו בערב שבת בכפר לאדין דארף והלכנו לפני גורן אחד שהיו שם רווקים ערלים עוסקים במלאכתם וצעק אחד מהם אנשיל אנשיל תן לי קוביאות והשגתי בשכלי שבשביל אנשיל הנאבד הוא אומר כך כי הייתי מכיר לרווק ההוא שהיה רגיל להוליך דגים לעיר ווינא וכמר אנשיל היה רגיל ליסע עמו כי היה מכירו ואמרתי לרווק ההוא מהו הדבר וכי אתה יודע מה שנתהוה לאנשיל והשיב הרווק מהו אשר לא אדע הלא אני יודע הכל יותר ממך ואמרתי אליו שמע לי בא אלי מן הצד יש לי להגיד לך דבר והשיב לי הגד נא לי בפני חברי ואז אמרתי אליו אם אתה יודע דבר מה לך עמדי אל השופט ואכתוב לך ששה אדומים הגרי"ם וגם בגד על מלבוש באם שתדע דברים שיש בהם ממש והשיב הרווק קשה הדבר לחשוד אבל בודאי תוכל להאמין שכך הוא ולא בענין אחר שחתכו את ראשיהם וגיוותיהם השליכו אל בריכות החרבים שאצל ווי"ל לזורש דא"רף בדרך הפונה לזולץ ובפירוש הזכיר אותן שלשה אנשים ואז שאלתי אותו על ראשיהם להיכן באו והשיב זה לא ידעתי אבל זה אמת הוא שגיוותיהם באו אל אותן בריכות החרבים מאצל וויליורש דארף בדרך הפונה לזולץ הוציאו נא ממון על זה שיוציאו מים מי הבריכות דרך המדרון ותמצאו שם הגויות ושאלתי אותו איך נהיה הדבר הזה ואמר הם היו הולכים לדרכם מן כפר שרי"ק ושמרו להם על הדרך והפחידו אותם באמרם שיש שם רכבים ואינם יודעים אם הם אוהבים או שונאים כדי שיחזרו לאחור ויתעכבו עוד שם וכן עשו וחזרו לאחור ולערב באו עליהם וחתכו את ראשיהם מן הגופים והם היו הצד ציד וגם קראלי וגם הבעל הבית שהיו שם אכסנאים אצלו היה לו חלק בזה ושאלתי אותו היאך אתה יודע כל זה והשיב אני יודע בטוב ואין פקפוק בזה ע"כ העדות של כמר זלמן שור שהעיד בתורת עדות. וכן בענין זה העיד כמר יצחק בן מנחם מן ס"ל ז"ל ביום הנ"ל בתורת עדות וכו':
העתקה מלשון אשכנז ללשון הקודש הגדת העדות שהעיד כמר יודא ליב בן מהר"ר אברהם דעקנוג בב"ד בתורת עדות וכו' ביום א' ב' שבט ת"חל:

אני וכמר שלום פאשקווי היינו בכפר לאדין דארף ומכרנו בגד לערל אחד ואמר הערל לכו עמי אל האופה שם יש לי מעות והלכנו לשם ואמר כמר שלום ראה בבית הזה יש אחד שיודע מן הנאבדים בעו"ה וכאשר באנו אל הבית שאל לנו האופה מה אנו רוצים השכנו לי הרווק הזה ישלם לנו עבור בגד אמר טוב הדבר והיה שם עוד רווק אחד עומד לפני התנור ואמר אל כמר שלום העדיין לא נודע לכם מן השלשה אנשים והשיב לו כמר שלום ה' ירחם מה יהא נודע לנו ושאל האופה לרווק מהו הענין והשיב הערל שלשה יהודים באו אל כפר שרי"ק ומשם נסעו לדרכם והפחידו אותם לאמר שביער הם רכבים וחזרו לאחור כי היה להם סחורות ובנקל אדם מתפחד ובלילה באו עליהם והרגו אותם ואני יודע מי שעשה את זה ולהיכן באו הסחורות וגם אני יודע הסוסים שלהם להיכן באו ואז אמרתי אל הרווק אם היו לוחצים ודוחקים את אצבעך הקטן אז היית מגיד אז אמר הרווק ישמרני אלקים הן אני יודע הכל והרי הוא יותר משתי שנים ודברים יפים היו מה שהיה אצלם אחד מהם הייתי מכיר בטוב שהיה נקרא אנשיל ושנים אין אני יודע שמותיהם גם אותם הייתי מכיר רק שמותיהם אין אני יודע והתחיל כמר שלום להוריד דמעות כאדם שרוצה לבכות ואמר האופה אתה יהודי אל תדאג הדבר הזה לא יהיה לעולם בסוד ויצא לאור היום אז שאלנו להרווק ההוא אם אמת ה' הדבר שהיו רכבים שם והשיב לא היו שם רכבים רק כי כן העמידו הדבר כדי להחזיר אותם לאחור ע"כ העדות של כמר ליב דעקנוג שהעיד בתורת עדות:

העתקה מלשון אשכנז ללשון הקודש הגדת עדות שהעיד כמר מנחם מענדיל בן אהרן בב"ד בתורת עדות וכו' ביום א' ט"ז שבט תאי"ו ח"ת לפ"ק:

וזהו העדות הנה זה איזה שבועות שהיינו בשוק אובר זולץ דהיינו אבי וכמר מרדכי דאביט שויא ואני ובליל שבת שאכלנו נרדם כמר מרדכי בעוד שהיה יושב על שלחנו והיה נוטה ראשו על השלחן והיה שוכב על פניו והערל בעל הבית שהיינו בביתו ישב גם הוא עמנו וכאשר ראה שהיה כמר מרדכי שוכב כך ותקפה עליו השינה שלף את סכיניו ואמר אל אבי אדם כי כך קוראים לאבי ביניהם ואמר אליו אדם ראה שחברך מרדכי שוכב כאן באם שהיה שוכב כך בשרי"ק והקראל"י היה אצלו אז היה מחתך את ראשו כאשר עשה לשלשה יהודים ובידו האחת אחז את ראשו ובידו השנית משך את הסכין בהולכה ובהובאה על צוארו ואמר כך היה עושה לו והיה שוחק בדבריו כי לא חפץ לעשות לו רע רק היה כמשחק ואמר אבי אליו מה אתה אומר והיאך אתה יודע הדבר הזה והשיב הא הוא עצמו הגיד לי את זה פעמים הרבה וכמה זהובים אדומים הגרי"ם השיג בעד אותן סחורות שהשיג מהם ואמר אבי אלי הוי שומע מה שזה מגיד ואמר הערל עוד הא ברח מחמת זה ומקרוב חזר ובה ולבסוף אמר עוד בזה הלשון אנשים יפים היו ואחד מהם הייתי מכיר בטוב אנשיל מאוד יפה יהודי היה ע"כ:

הנה באו אלי אנשים שלמים וכן רבים והפצירו בי לעיין בשריותא דהנך תרי נשים שאננות בנות עדינות ילדות והגונות תחת בעליהן שנה אחת לא היו שוכנות הן הנה מרת חיה אשת כמר ליב בר אשר ומרת קלערל אשת כמר אנשיל בר נחמ"ל היותן כאלמנו' ולא אלמנו' רק צרורות ועגונות ועל בעלי נעוריהן בוכות מקוננו' ומאד חששו חז"ל ושקדו על תקנות הבנות בכך בהיות כי נמצא בפוסקים ותשובות חדשים וגם ישנות שראוי לכל מורה לילך בדרך טובים לעיין ולצדד בהיתר העגונות ולא על פי אומד הדעת ודמיונות רק על פי דברי חכמים כדרבונות ועל כי טעמים ישרים וסברות נכונות וכזו דהתירא עדיף ויותר מתכוונת על כן גם אנכי אלך בדרכיהם ומאל שוכן מעונות אחלה ואחנן חנינות הוא יחנני דעת ותבונות ויחנני בדרך אמת ואמונות:

ותחלה אבאר הספיקות אשר ראוי לספק בעדיות בתחלת העיון ולבסוף אענה ואומר היתר הספיקות והיתר הנשים אמנם לא עלי המלאכה לגמור ולהורות הלכה למעשה כי אם על פי גדולים ומפורסמים בדורינו בעלי הוראה תלתא ואהיה כסניף עליהם מינייהו ומיני' תסתעי' מילתא. ולא אהיה קופץ בהוראה כי אין רוחי גסה:

הספק הא' הוא בעדות כמר זלמן שור מבואר מה שהגיד הגוי מהריגת ג' אנשים ושנחתכו ראשיהם והושלכו לתוך בריכות וכו' **לא היה מסיח לפי תומו** שהרי מתחלה שאל אותו כמר זלמן וכי ידעת מה שנתהוה באנשיל והשיב לו יודע אני יותר ממך אז אמר לו כמר זלמן שיתן לו ששה אדומים ומלבוש של בגד אם יגיד לו דברי' שיש בהם ממש אז אמר לו הגוי שנחתכו ראשיהם והושלכו לתוך הבריכות וכו' הרי אין זה מסיח לפי תומו אלא על פי השאלה של זלמן השיב לו ואין עדותו דהכי איתא במתניתין פרק בתרא דיבמות ובגוי אם היה מתכוין אין עדותו ומסיק התם בגמרא ובגוי אם היה מתכוין אין עדותו היכי משכחת לה פירש רש"י היכא משכחת לה דלא נתכוין להעיד ולא להתיר ומשני במסיח לפי תומו כי ההוא דהוה קאמר ואזיל מאן איכא בי חיזאי שכיב בי חיזאי ואנסבה רב יוסף לדביתהו וכו' וכבר הסכימו כל הפוסקים דכל ששואלין לגוי אפילו לא בא הגוי לב"ד מיקרי נתכוין להעיד ואין עדותו עדות ולא מהני הגדת גוי רק במסיח לפי תומו. ואם כן בנ"ד שכמר זלמן שאל לגוי תחלה כמבואר בעדותו תו לא הוי הגוי מסיח לפי תומו...

הספק השני הוא כיון שהגוי שהגיד מהריגת ג' אנשים לא הזכיר רק שם אנשיל לחוד ולא הזכיר שם עירו לא בהגדתו בראשונה לכמר זלמן ויצחק ולא בהגדתו שנית לכמר לייב ושלום לא מהני הגדתו אפילו אי הוה מסיח לפי תומו ממש. דזה מבואר הוא בטור ובכל הפוסקים דצריך לכל הפחות להזכיר שמו ושם עירו דהכי כתב הטור בשם הרמב"ם וז"ל ישראל שאמר מת יהודי עמנו במקום פלוני וכך צורתו וכך וכך סימנין אין אומרי' באומד דעת פלוני הוא עד שיעיד שהוא פלוני ויזכיר שמו ושם עירו וכו' וכתב הב"י בשם ה"ה דהכי איתא בתוספתא ואף על גב דהרא"ש בתשובותיו כלל נ"א ומהרי"ק שורש קע"ה והרבה אחרונים כתבו שאם הזכיר שמו ושם אביו סגי כהובא בב"י מכל מקום בכי האי גוונא שלא הזכיר לא שם עירו ולא שם אביו רק שמו לחוד כולי עלמא מודים דלא מהני כלום דאיכא למיחש לכמה אנשיל וזה פשוט הוא מעובדא דרב יצחק ר"ג בר אחתיה דרב ביבי וכו' דריש פרק האשה שלום:

אלו הן הספיקות שראוי להסתפק בהם אבל אין להסתפק עוד בתרי ספיקות כנראה לכאורה:

חדא שלא הגיד הגוי היאך הוא יודע שנהרגו אם היה הוא עצמו אצל ההריגה או אם מצא אותם הרוגים והכירם בטביעות עין או על ידי סימנין או ששמע מאחרים שראו ההריגה או מצאו אותם הרוגים והכירום על ידי טביעות עין או על ידי סימנין ויש לחוש שמא לא ראה ולא שמע אלא קול הברה בעלמא:

תנינא דילמא אמר בדדמי דידע הגוי שאלו ג' אנשים היו במלון בכפר שרי"ק ואחר כך לא נראו עוד ונאבדו אמר בדדמי שנהרגו אף על גב דמזכיר הרוצחים ואמר פלוני ופלוני ופלוני היו מכל מקום אפשר שגם זה אמר בדדמי דכיון שראה ביד אלו הערלים סחורות כמות אלו שהליכו אלו ג' אנשים וגם ראה בידם הסוסים שהיו רוכבים עליהם אמר בדדמי שנהרגו דמסתמא לא היה הוא אצל ההריגה:

הנך תרי ספיקות לאו מילתא הוא קמייתא הא דלא הגיד הגוי היאך יודע שנהרגו לא נפקא מיניה מידי כיון שאמר בפירוש שנהרגו תו לא דייקינן אבתריה היאך יודע שנהרגו דהכי כתב מהרא"י בפסקיו סימן קס"א וז"ל אם כן כיון שאמר אותו עירין בפה מלא שהוא הרוג לא דייקינן אבתריה היאך יודע שהוא הרוג אלא אמרינן שמע בבירור מהורגיו או מאותו שהיה עם הורגיו שנהרג וכו'. יעויין שם...

וכן נמי ליכא לאסתפוקי דאין הגדת הגוי מועיל אפילו אי מסיח לפי תומו גמור דמיקרי מילתא דשייך בי' דכיון שהכריזו מי שידוע להגיד מן היהודים הנאבדים יבא ויטול שכרו א"כ **דלמא בשביל שכרו הוא מגיד** ובפרק כל הגט דף כ"ח בשמע מקומנטרסין וכו' מסיק הא דגוי מסל"ת נאמן ה"מ במילתא דלא שייך בי' אבל במילתא דשייך ביה עבידי לאחזוקי שקרייהו וכו' ומהאי טעמא כתב הר"ן בתשובה הביאו הרב ב"י בטור אבן העזר בסימן י"ז באשה שהלך בעלה למונפאלי"ר והמיר שם וכו' וכתב לבסוף וז"ל ודברי שליח זה אינם אצלי מסיח לפי תומו כיון דשייך האי שליח בהאי מילתא כדאמרינן בפרק כל הגט וכו' יעויין שם הא לאו מילתא הוא דאדרבא אם הוא מגיד כך כדי שיטול שכר ודאי דיהא צריך לברר דבריו שמה שהוא אומר שאמת הוא דאטו בשופטני עסקינן שיתנו שכר למי שייגיד דבר ולא יברר דבריו שהם אמת אלא ודאי דידוע לברר דבריו ואלים סהדותיה טפי וכן כתב מהר"ם בתשובת מיימוני הבאתי לעיל בסמוך והרב ב"י הביאו בס' י"ז סעיף י"ד וכתב וז"ל למה לא יחשוב מסיח לפי תומו אי משום דקאמר למה אינכם מביאין אותו יהודי שנהרג כי הוא שוכב באותו מקום הרי אמר ואני הייתי לוקח ליטרא מכם ומביאו בעגלה שלי וקא חיישיתו משום שהזכיר ממון בעדותו אדרבא כל שכן דאלים סהדותיה טפי משאמר פלוני מת או נהרג סתמא דלא עביד לאגלווי כולי האי וכו' עכ"ל לכך גם לזה אין לחוש:

אבל להנך תרי ספיקות קמייתא איכא למיחש טובא חדא שלא היה מסיח לפי תומו ואידך שלא הזכיר לא שם אביו לא שם עירו רק שמו לחוד ואיכא למיחש לאחר שהיה נקרא אנשיל ולא זה בעל אשה זאת שאנו דנין עליו...

אמנם אחר עיון ודקדוק הדק היטב נראה דגם הנך תרי ספיקות קמייתא לית לן לספוקי ולמיחש להו. הספק הראשון דשמא לא היה זה הגוי מסיח לפי תומו משום שלא הגיד אלא על פי שאלת כמר זלמן שור. נראה אע"ג דהאמת כן הוא שעיקר הגדת הגוי מהריגת ג' אנשים לא היה רק אחר שאלת כמר זלמן מכל מקום כיון דמתחלה התחיל הגוי מעצמו עם כמר זלמן ויצחק וקרא אחריהם אנשיל אנשיל תן לי קוביאות מיקרי שפיר מסיח לפי תומו דמסתמא לכך קרא אנשיל אנשיל מתחלה כדי להגיד להם מענין הריגת אנשיל שהיה מכירו ורגיל עמו מאוד שהיה מוליכו תמיד לק"ק ויונא כהוזכר בעדות זלמן ויצחק ונכנס עמהם בדברים וקרא עליהם אנשיל אנשיל תן לי קוביאות כוונתו היה כדי להגיד להם אח"כ מענין הריגתו דאי לאו הכי למה היה קורא אחריהם

אנשיל אנשיל מתחלה דליכא למימר שהיה סבור ששמו אנשיל דאם כן כשאמר לו זלמן על דבריו וכי ידעת מה נתהוה באנשיל השיב לו הגוי יודע אני יותר ממך ואמר לו זלמן שאם יגיד דברים שיש בהם ממש יתן לו ו' אדומים ומלבוש אז אמר לו הגוי מהריגת ג' אנשים היאך הבין הגוי מיד את דברי כמר זלמן שכונתו לשאול על הנאבדים אם לא היתה כוונת הגוי מתחלה בקריאתו אנשיל אנשיל על אנשיל הנאבד שהרי לא פירש כמר זלמן דבריו כלל רק אמר כמתמיה על דבריו וכי ידעת מה נתהוה באנשיל והיה לו לגוי מתחלה לשאול לכמר זלמן איזה ענין הוא מבקש שיגיד לו ומה כוונתו בזה שאומר וכי ידעת מה נתהוה באנשיל. ואם הבין בו שהוא שואל עליו אם חי או מת ומתכוין להשיב לו ושקורי קא משקר לא היה לו להשיב רק על אנשיל לחוד שנהרג שהרי לא שאלו לו אלא על אנשיל ולמה הגיד לו מן הריגת ג' אנשים. ואי משום דאסיק אדעתיה שכבר הכריזו על אבידת ג' אנשים הלא שם לא הזכירו מאומה מן אנשיל רק סתם הכריזו שנאבדו שלשה יהודים ואם כן השתא כששאל כמר זלמן אותו על אנשיל למה השיב לו מן הריגת ג' אנשים אי לא היה מתכוין אלא להשיב על שאלתו ולשקורי. אלא ודאי מתחלה כשקרא עליהם אנשיל אנשיל תן לי קוביא לא היה כוונתו אלא על אנשיל הנאבד שהיה מכירו ורגיל עמו מאוד ורצה להגיד להם מהריגתו אלא שנכנס עמהם בדברים רק שכמר זלמן היה נבהל להשיב תוך כדי דיבור ואסיק אדעתיה דכוונת הגוי הוא על אנשיל הנאבד לפי שהיה יודע שהיה מכירו ואמר ליה וכי ידעת מה נתהוה באנשיל ולא הזכיר איזה אנשיל לפי שידוע היה להם על מי היו מדברים וסתמן כפירושן ולא היו צריכין לפרש דבריהם לא הגוי ולא כמר זלמן על איזה אנשיל הם מדברים הרי לפי זה הוי הגוי מתחיל להסיח לפי תומו אף על גב דלא אמר כלום בהתחלה ועיקר הגדתו לא היה אלא אחר שאלת כמר זלמן אליו מכל מקום כיון שמתחלה התחיל הגוי מעצמו אף על גב דלא פירש דבריו אלא אחר ששאלוהו אחר כך מיקרי שפיר מסיח לפי תומו כי כן הוא מבואר ברי"ף ורא"ש ובטור סימן י"ז ושאר פוסקים כולם וכן פסק שם בש"ע דכל שהתחיל הגוי להסיח לפי תומו אף על גב דשאלוהו אחר כך מיקרי שפיר מל"ת ודייקי הכי ממתניתין וגמרא דסוף יבמות אמרו לו מעשה בבני לוי וכו' ובחזרתם אמרו לפונדקית איה חבירנו אמרה להם מת וקברתו וכו' ומסיק התם בגמרא דפונדקית מל"ת היתה אף על גב דלא אמרה מת אלא אחר ששאלוהו איה חבירנו מכל מקום כיון דהיתה בוכ' מתחלה מיקרי מסיח לפי תומו הרי מבואר כל שהתחיל הגוי בשום מילתא חשבינן ליה להיות מסיח לפי תומו אף על גב שלא פירש דבריו לגמרי אלא אחר ששאלוהו מיקרי מל"ת ונאמן הוא הדין בנדון דידן כיון שמתחלה התחיל הגוי מעצמו וקרא אנשיל אנשיל אף על גב שלא פירש דבריו אלא עד אחר ששאל אותו כמר זלמן מ"מ מיקרי שפיר מסיח לפי תומו... הספק השני שלא הזכיר הגוי בהגדתו בשום פעם שם עירו ואיכא לאסתפקי באחר דילמא לא על זה הוא מגיד נראה דבנדון דידן אף על גב שלא הזכיר שם עירו לית לן בה. לפי מה שכתבו האחרונים מהר"א מזרחי בתשובותיו סימן ע"ד ומשאת בנימן בתשובותיו סימן מ"ד וכתב שכן פסק נמי תשובת בן לב שמנין אנשים הוי סימן מובהק ומביאים ראיה מהא דאמרינן פרק בתרא דיבמות מעשה בששים בני אדם שהיו מהלכין לכרכום ביתר ואמר חבל על ששים בני אדם שהיו מהלכין בדרך ביתר שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם וכו' ונראה להם שמטעם מנין אנשים ומקום הליכתן השיאו את נשותיהם כמבואר שם בדבריהם הוא הדין נמי בנדון דידן הוי מנין אנשים סימן כיון שהגוי הזכיר בכל פעם בהגדתו מנין ג' אנשים שנהרגו בכפר שרי"ק והוי ממש כעובדא דששים ב"א שהלכו בדרך ביתר וכו'. דיש להתיר להנך פוסקים...

אמנם נראה להתיר מטעם אחר אף על גב דלא הזכיר הגוי רק שמו ולא שם עירו אפילו הכי יש להתיר בנדון דידן כיון שאמר בפירוש בפעם שנית בחנוכה תח"ל לכמר לייב וכמר שלום שהיו ג' אנשים והיה מכיר את כולם רק שאינו יודע להזכיר שם כולם רק שם אחד מהם שהיה נקרא אנשיל מפני שהוא היה רגיל עמו טובא. ואנן ידעינן על פי עדים שאנשיל זה שהוא בן נחמיה בעל האשה הזאת הוא היה מכירו של הגוי הוה רגיל עמו טובא סמכינן עליה ואמרינן מסתמא על זה הוא מגיד ולא חיישינן דילמא היה עוד אנשיל אחר שהיה מכירו ורגיל עמו טובא ועל אותו אחר הוא מגיד דלכולי האי לא חיישינן כמו שלא חששו בעובד' דאבא ציידן דלילמא אזיל האי ישראל לעלמא וישראל אחר נתלוה עמו ועל אותו אחר הוא מגיד משום שהיו יודעי' שעם ישראל זה היה הולך תו לא חיישינן לכולי האי הוא הדין נמי בנדון דידן כיון שידוע לנו על פי עדים שאנשיל זה בעל האשה הזאת היה מכירו ורגיל עמו טובא והוא מגיד על אנשיל שהיה מכירו ורגיל עמו תו לא חיישינן לאנשיל אחר דלכולי האי לא חיישינן...

וכיון דמצאנו היתר לאשת כמר אנשיל יש להתיר גם השנייה לאשת כמר לייב אף על גב דלא הזכיר הגוי אותו לא בשמו ולא בשם עירו מכל מקום כיון שידוע לנו שהוא היה מהלך עם כמר אנשיל ועוד שלישי עמהם ואנן סמכינן על הגדת הגוי שהגיד שנהרג אנשיל עוד עם שנים סמכינן עליה לגמרי ואמרינן אלו שנים שאנו יודעים שהיו מהלכים עמו בדרך זה מווינא לניקלשפורג והיינו כמר לייב ואהרן חתן הם הם שהגוי מגיד עליהם שנהרגו ולא חיישינן דילמא הנך אזלי לעלמא ושנים אחרים נתלוו עמו בדרך דלכולי האי לא חיישינן...

ועוד נראה למצוא היתר בנדון דידן אף על פי שלא הזכיר הגוי רק שם אנשיל לחוד ולא הוזכר שם עירו על פי מה שכתב המר"ם לובלין בתשו' סימן קל"ב וז"ל ואם נפשך לומר ולחלוק הלא לא הזכירו כל הגוים המסיחים לפי תומם לא שם אביו ולא שם עירו כי אם שמו לבד ואנן על כל פנים שם עירו בעינן וכו' תשיב אמריך הלא מדברי העדיות נראה בהדיא שכל הגוים הנ"ל היו מכירים היהודים הנזכרים שהם מק"ק בא"ר כי לפי הנראה שהיו רגילים עמהם וכן היו מכירים ההרוגים שמותם ומקומם והיו רגילים עמהם ומסתמא כשדברו הגוים הנ"ל לפי תומם עם העדים הנ"ל יושבי ק"ק בא"ר דרך התאוננות והגידו להם שנהרגו היהודים הנ"ל פשיטא שלא כווננו אלא על אותן אנשים שהיו מיושבי עירם שלהם ושהיו חביריהם וניכרים להם גם העדים בשעת הגדתן לא הזכירו שמות אביהן כי אם שמותיהם לבד מרוב הפשיטות שעל אלו האנשים שהיו ידועים להם מאנשי עירם שהיו במדינת וואלח"י באותו זמן וידועים לכל בשמותן הם מעידים ולא היה ראוי להסתפק באנשים זולתם ופשוט הוא שזה עדיף מהיכא שאין אנו יודעים שהורגלו הגוים בו רק שהזכירו שמו ושם עירו וכו' עכ"ל והוא הדין נמי בנדון דידן שידוע הוא שהגוי הזה מכיר האנשים האלה שהגיד להם מהריגת אנשיל שהם מניקלשפורג ואותו אנשיל שהיה מכירו ורגיל עמו היה מניקלשפורג ולא היה

צריך להזכיר שם עירו כלל והרי מוכח מתוך דבריהם זה לזה כששאל אותו כמר זלמן וכי ידעת מה נעשה באנשיל לא שאלו זה לזה איזה אנשיל רק היו מדברים סתם וסתמן כפירושן כי לא דברו כי אם על זה אנשיל שהיה ידוע לשניהם שהיה מכירו והוא היה מניקלשפורג ובלאו הכי אינם רגילים שום יהודים לסבב בכפרם אלו כי אם אנשי ק"ק ניקלשפורג וזה ידוע ומפורסם הוא והיו ממש כנדון תשובת מהר"ם לובלין דלרוב הפשיטות לא היו צריכין להזכיר שם עירו ולכך מהני הגדת הגוי אף על פי שלא הזכיר רק שמו ולא שם עירו וכבר בארנו דכיון דאשת כמר אנשיל מותרת אשת כמר לייב נמי מותרת:

עד הנה כתבתי מה שנראה לעניות דעתי על פי סוגיות התלמוד ופוסקים דרך משא ומתן לפני גדולי המורים סיני ועוקר הרים ובהסכמתם יצאו דברים ברורים דבכי האי גונא דספק הוא אי הוה הגוי מסיח לפי תומו כמו בנדון דידן חמור הוא מאוד. וכבר נמצא בתשובת ריב"ש הביאו ב"י סי' י"ז וז"ל ודי לנו בהיתר מל"ת כשיהיה לנו ברור שיהיה מסיח לפי תומו גמור אבל כל שיש להסתפק בספורו אם הוא נשאל הרי זה ספיקא דאורייתא ואוקי איתתא בחזקת איסורא וכו' עכ"ל הרי מבואר דבכי האי גונא יש להחמיר אלא שמכל מקום הניח הדבר על הסכמת רוב חכמי הארץ כנמצא בתשובותיו הביאם ב"י:

אמנם על עדות כמר מענדיל בן אהרן שהעיד ביום א' ט"ז שבט תח"ל יש לסמוך טפי להיתר הנך נשי כי בעדות מבואר שאושפכני דיליה היה מסיח לפי תומו גמור והגיד שהערל קראל"י משרי"ק הוא חתך ראשיהם של ג' אנשים על פי מה שהגיד לו הוא מעצמו שכן עשה ושעל כן היה בורח מתחלה רק שמקרוב חזר ובא והגיד שאחד מהם היה שמו אנשיל וכו' הרי מבואר בעדותו שהיה מסיח לפי תומו גמור ולא נפל ספק בעדותו אלא הא שלא הזכיר רק שמו ולא שם עירו ועוד יש להסתפק קצת כיון שלא הזכיר הגוי מתי עשה כן הערל קראל"י דילמא על מעשה שנעשה כבר מזמן ארוך הוא מגיד אבל נראה ברור דאין להסתפק בזה דהא לא הזכיר שם עירו כבר כתבנו בשם מהר"ם לובלין בתשובותיו סימן קל"ב דבכי האי גונא דידוע לנו שזוה הגוי המסיח לפי תומו הוא מכיר את היהודים שמדבר עמהם מאיזה עיר הם כמו בנדון דידן שהוא יודע שהם מניקלשפורג שהם רגילים לשכון אצלו תדיר כמה חדשים רצופים בהפסק מעט ביניהם ויודע מוצאם ומובאם וגם אמר שהיה מכיר לאנשיל סתמא יודע היה מאיזה עיר הוא לכך כשדבר עמהם והגיד להם מהענין שהערל קראל"י חתך ראשיה' של ג' אנשים לא היה צריך לפרש שהיו מניקלשפורג כיון שהיה מדבר עמהם מסתמא על אנשי עירם הוא מדבר וסתמא כפירושו כמו שכתב נמי מהר"ם הנ"ל וכמו שכתבתי למעלה ואין להאריך בזה:

ומה שיש להסתפק על זמן ההריגה מתי היה גם הא ליכא ספק כלל דהדברים מוכיחים דעל זמן קרוב הוא מעיד שהרי אמר שמפני כן היה בורח מקרוב חזר ובא ואנו יודעים שהערל הזה קראל"י מן כפר שרי"ק שהגוי הזה מגיד עליו שברח ומקרוב חזר הוא ברח ממקומו זה שנתים דהיינו אחר המעשה הזה וזמן קרוב הוא שחזר ומסתמא דשברח מחמת הרציחה שעשה ברח מיד אחר הרציחה אחר שנתפשת הקול הרי הוכחה גמורה שעל זמן קרוב הוא מגיד וזה ברור הוא כשמש דהרי אנו יודעים שהגוי הזה קראל"י מן שרי"ק לא היה בורח מן המקום שהיה דר בו רק זה שנתים כמו חדשים שלשה אחר המעשה הזה שנאבד שלשה אנשים ונתפשת הקול שהוא הרג אותם אז היה בורח ועתה מקרוב חזר ובא שלפי דעתו נשכח הדבר הרי מבואר שמה שהגיד הגוי הזה לפי תומו לפני כמר מענדיל בן אהרן העד על זמן זה היה מעיד ועוד דהרי אנו יכולין ורשאיין לשאול אותו אם היה מגיד על זמן קדמון או על זמן זה כיון שהתחיל כבר להסיח לפי תומו יכולין לשאול אחר כך אפ"ל שנשתה' זמן רב בין הגדתו מתחל' לפי תומו ובין השאלה שאחרי כן כמו שכתבו האחרונים בתשובותיהם הביאו מהר"ר אליה מזרחי סימן ע"ג ובתשובת בנימין זאב סימן י"ז והבאתי למעלה דבריהם:

ולכך נראה דעדות העד הזה כמר מענדיל בן אהרן מהני לא מיבעיא להנך תלתא עמודי עולם מהר"א מזרחי בתשובותיו סימן ע"ד ובן לב ומשאת בנימן בתשובותיו סימן מ"ד דסבירא ליה דמנין אנשים ומקום הליכה הוי סימן מובהק פשיטא דיש לסמוך על העד הזה שהרי העיד שהגוי היה מסיח לפי תומו גמור והזכיר מנין האנשים ומקום שהלכו דרך שם אלא אפילו אי לא הוי סבירא ליה כוותיהו דיהא מנין אנשים ומקום הליכה לחוד מהני מכל מקום בנדון דידן דהזכיר הגוי המל"ת שם אחד מהנהרגים וגם איכא הוכחה שלכך לא הזכיר הגוי שם העיר כיון שהיה יודע שהיהודים האלו שהיה הוא מדבר עמהם הם מניקלשפורג תו לא היה צריך לפרש שעל יהודי מניקלשפורג הוא מדבר עמהם לרוב פשיטתו כמו שבארנו למעלה ודאי דבכי האי גונא מהני מנין אנשים ומקום הליכה שהזכיר הגוי מהני אף על גב דלא הזכיר שם העיר לכך נראה דהנשים הללו מרת חיה אשת כמר לייב ומרת קלערל אשת כמר אנשיל מותרים הם להתנסבא לכל גבר דיתיצביין כי כבר בארנו למעלה **כיון שמרת קלערל אשת כמר אנשיל מותרת לעלמא הוא הדין מרת חיה אשת כמר לייב נמי מותרת כיון שידוע לנו שכמר לייב היה מהלך עם כמר אנשיל ועוד שלישי עמהם והגוי הסיח לפי תומו שכמר אנשיל נהרג ועוד שנים עמו ואנו סמכינן עליו כמו שבארנו סמכינן נמי עליה בהא ואמרינן שעל אלו שנים שאנו יודעים בהם שהיו מהלכים עמו בדרך זה מווינא לניקלשפורג דהיינו כמר לייב והחתן אהרן הם הם שהגוי מגיד עליהם שנהרגו ולא חיישינן לדילמא הנך אזלו לעלמא ושנים אחרים נתלחו עמו בדרך דלכולי האי לא חיישינן וראיה מעובדא דאבא ציידין וכו' כמו שבארנו למעלה מילתא בטעמא ואין להאריך יותר בענין זה:**

וכבר הקדמתי בפתח דברי דלא יועילו דברי אלה להיתר הנשים הללו כי אם שיסכימו על ההיתר תלתא בעלי הוראה גדולים ומפורסמים בדור הזה הן שיסכמו מטעמים שכתבתי הן מטעמים אחרים ואיזה מגדולי המורים שיעיין וידקדק בשריותא דהנך עגונות מרת קלערל אשת כמר אנשיל ומרת חיה אשת כמר לייב מק"ק ניקלשפורג ע"פ העדות שהעתקנו יגדל כסאו והדרו ומאת ה' יקבל שכרו דברי אלה היום יום ו' כ"א שבט ת"ו ח"ת לפ"ק:

והסכימו בהיתר האנשיל הללו גדולי הדור מורי הוראה מפורסמין בתפוצת ישראל מהר"ר י"ט ליפמן בעל תוספות יום טוב הרב דק"ק קראקא ושאר מהר"ר מנחם מענדל מרגליות הרב דק"ק פרעמסלא. ומהר"ר יצחק הכהן הרב דק"ק פינטשוב ומהר"ר יוסף הרב דק"ק לב"ב ונישאו לבעלים ויושבות תחתיהן ואין מכלום: